

Amerika och Europa mellan Hobbes och Kant

Av Nils Andrén

USA och Europa har bytt säkerhetspolitiska och filosofiska ideal i takt med att deras styrkeförhållanden har förändrats. Den svage söker trygghet i regler, den starke i sin egen kraft. I Robert Kagans nya bok liknas amerikana vid Bibelns oändligt starka Behemot. Men också en Behemot har nytta av vänner.

PRESIDENT GEORGE W. BUSHs unilaterala hantering av terrorister och skurkstater har väckt kritik i många europeiska länder. Kritiken har även väckt farhågor för de framtida relationerna mellan USA och Europa. Ett viktigt motiv i diskussionen är bekymren över att USA och Europa inte längre hålls samman av en gemensam strategisk världsbild. Som så ofta har den europeiska kritiken starka motsvarigheter också i den inre amerikanska debatten om landets Grand Strategy. Följande sidor belyser

”Det är dags att sluta låtsas att européer och amerikaner delar en gemensam världsbild.”

några aktuella inlägg i denna debatt. Deras innebörd är en blandning av faktisk analys och, i huvudsak, liberal kritik av den självtillräckliga unilateralsismen.

Det handlar om följande tre skrifter. *America and the World* är utgiven av Council on Foreign Relations i New York. *What does the World Want from America* är publicerad av tidskriften *The Washington*

Quarterly. Båda har utgivningsåret 2002. Det nyaste bidraget är Robert Kagans bok *Paradise & Power* (2003). Paradiset är Kants eviga fred, makten är Hobbes konfliktfyllda värld.

Gideon Ross, redaktör för *Foreign Affairs*, har redigerat *America and the World*. Den inleds med ett par av de nya visionernas klassiker, Francis Fukuyama och Samuel E. Huntington. Fukuyamas tes är att mänskligheten accepterat den västliga liberala demokratin som slutgiltig (final) styrelseform. Den ideologiska utvecklingen har därmed nått sin slutpunkt. Historien är slut. Konfrontationen med den islamska fundamentalismen, nu och framgent, avfärdas som irrelevant. Huntingtons varning för civilisationernas kamp kan vara lättare att ta till sig inför spänningarna i Mellersta Östern och den militanta fundamentalismen i den samtida arabvärlden.

America and the World består i övrigt av ett representativt urval av uppsatser om de globala krafterna och om hur Amerika bör reagera inför dessa. Hälften av bidragen är skrivna före millennieskiftet. Slutkapitlet sammanfattar de nya idéerna om amerikansk strategi i skug-

gan av Bushadministrationens krig mot terrorismen. Det är skrivet av geopolitikern G. John Ikenberry.

Nyckeln är en tes i ett tal som president Bush höll i West Point 2002. Amerika har och tänker bevara militär styrka som inte kan utmanas och som därmed gör destabiliserande kapprustning meningslös. Amerika skall göra sig mindre beroende av sina partner och av globala regler och institutioner, det vill säga främst av den FN-beroende folkrätten. Det skall spela en unilateral och föregripande roll mot terrorister och skurkstater. Det skall använda sin överlägsna militära makt till att upprätthålla den globala ordningen.

Slutsatserna tillspetsas: Förenta staterna kommer inte att söka säkerhet genom en mera modest realpolitisk strategi inom ett globalt maktbalanssystem. Det kommer inte att driva en liberal strategi, i vilken institutioner, demokrati och integrerade marknader minskar maktpolitikens betydelse. Mitt i all kompromisslös självsäkerhet smyger sig dock in försäkringar om Amerikas möjligheter att breda ut en rättvis fred genom att avlägsna fattigdom, förtryck och avund i hela världen. Amerika har större mål än att kontrollera hot och hålla tillbaka avund.

FARLIG STRATEGI

Ikenberrys analys utmynnar i en bitter kritik av Bushadministrationens nya strategi, sådan han tolkar denna. Hans råd är att Amerika bör gå tillbaka till sina gamla ideal. Ty hemligheten bakom Förenta staternas lysande bana som världens ledande stat var dess förmåga och villighet att utöva makt inom en allians och ett multinationellt ramverk. Det bidrog till att göra dess makt och dess politik mera acceptabla för dess bundsförvanter och andra viktiga stater. Bushs strategiska vision kommer att göra världen mera osäker och splittrad – och Förenta staterna mindre säkert.

I Washingtonstudierna ställs mer eller mindre kritiska rektioner i länder utanför Förenta staterna i förgrunden. Följande fråga riktades till författare från olika delar av världen: Vilken roll önskar du att USA skall spela i förhållande till ditt land och din region? Svaren är lika skiftande som länderurvalet. Detta omfattar både vänner och fiender, bundsförvanter och rivaler. Redaktören sammanfattar deras innebörd i några huvudpunkter. USA:s överväldigande styrka accepteras som ett faktum. Flera kommentatorer vill att den skall bli bestående. Men många oroar sig ändå över det sätt på vilket amerikanerna använder sin styrka. De varnar för farorna av självbelåtenhet och arrogans, som kan leda till isolationism och unilateralism. Mindre realpolitik, mera rättvisa och opartiskhet efterlyses, bland andra av Ryssland och islamiska länder.

Kommentarerna markerar vikten av balans mellan internationell provokation och nationell säkerhet. Det leder till olika följdfrågor. Hur länge kan en supermakt bevara sin roll om den inte eftersträvar samma mål som resten av världen? Huruvida är det nuvarande läget i detta hänseende?

Slutkapitlet (av Steven E Miller) har tre dimensioner: Vad Bush anser, vad han borde ta hänsyn till och vilken kompromiss som kan komma fram ur balansen mellan i grunden oförenliga attityder. Bush position inför kongressen var kompromisslös: Antingen är du med oss eller också är du en terrorist. Miller konstaterar att denna retorik inte ger material till en ny multilateralism. Men situationen borde av många skäl uppfordra till vidast möjliga samarbete. Hit hör också hänsynen till terrorismens sociala och ekonomiska rötter. Allt detta kan ställa krav på en återhållsamhet som är oförenlig med en Lone Rangers kompromisslöshet!

Amerika måste mobilisera stöd för kampen mot terrorismen. Det

*Amerikanerna
är de nya
romarna,
enligt Timothy
Garton Ash.
Skulle kejsar
Marcus
Aurelius ha
hållit med?*

innebär, enligt de citerade kritikerna, att det måste överge unilateralismen och gå tillbaka till multilateralism. I stället för att kritisera internationella institutioner bör Amerika bygga upp och utnyttja dem. Frågan gäller om Förenta staterna skall reagera som omvärlden – vänner, allierade, tyckare och specialister – hoppas. Slutsatsen ger en tvetydig prognos. Bushadministrationen kommer att göra de val och betala för det stöd som den verkligen behöver. Framgång kan dock leda till öppenhet för avvikande åsikter. Men en ensam hegemon kan också förvänta att andra skall anpassa sig till hans behov och preferenser. Makt kan bli rätt.

VERKLIGHETENS BEHEMOT

Det inbördes styrkeförhållandet har alltid haft avgörande betydelse för staters relationer. Det gäller också Europas och Amerikas attityder till de internationella säkerhetsproble-

men och till varandra. Förenta staterna, Amerika, är stort och starkt. Europa är litet och klen. Kagan markerar Amerikas relativa väldighet genom att likna den med den gammaltestamentliga Behemot. Jobs bok, kap 40–41, beskriver inte bara Behemots gudomliga ursprung utan också hans oändliga styrka, och i grunden goda sinnelag. Han är den främsta av Guds skapelser Och på

**”Amerika är hegemonen och
behöver egentligen inte
mycket stöd från Europa.”**

jorden finns ingenting som är honom likt.

Blasfemi eller inte? Amerika var inte alltid som Behemot. När Förenta staterna befann sig i sitt uppbyggnadsskede, skyddades det i realiteten av den brittiska flottans världsherravälde. USA kunde grun-

das i skuggan av konflikten mellan de två ledande europeiska stormakterna under 1700-talet, Frankrike och Storbritannien.

Kagan inleder sin bok med provokativa generaliseringar om skillnaden mellan det mäktiga Amerika och det svaga Europa. Det är en fråga om både politisk ideologi och politisk praktik. Det är dags att sluta låtasas att européer och amerikaner delar en gemensam världsbild eller ens att de vistas i samma värld. Europa har avlägsnat sig från maktpolitiken. Det lutar i stället till lagens herravälde, till regler och transnationella förhandlingar och samar-

”Motsättningar är alltid medialt säljbara. Lugn och eftertanke är svårare att marknadsföra.”

bete. Det är på väg mot ett post-historiskt paradiset av fred och relativ rikedom, förverkligandet av Immanuel Kants eviga fred. Så inte Amerika. Förenta staterna är alltså fast i den historiska smutsen och utövar sin makt i en Hobbes-präglad värld, där internationella lagar och regler är otillförlitliga och där verklig säkerhet, försvar och främjande av en liberal ordning alltså beror på innehav och bruk av militär makt.

Kagan prövar därefter dessa förklarade teser. Hur hållbara är de? Uttrycker de tidlösa egenskaper hos européer och amerikaner? En prövning av historien ger ett negativt svar. Den enda slutsats som till slut kan dras är att besittning av makt leder till tilltro till användning av makt. Maktlöshet och negativa erfarenheter av våldsanvändning leder till benägenhet att söka andra medel för att nå säkerhetspolitiska mål.

Den historiska analysen leder till många spännande och relevanta iakttagelser både om makt och

maktlöshet och om Amerika och Europa. Den riktar också kritik mot en – främst amerikansk – benägenhet att betrakta Amerika och Europa som konstitutionellt jämförbara aktörer. Europa är alltså splittrat i många suveräna stater, var och en av dessa med en egen profil och syn på verkligheten. Skillnaden är väsentlig. Amerika är en federation, Europa alltså ett ofullbordad statsförbund.

BYTE AV IDEAL

En kommentar i vår egen dagspolitiska marginal. Ett nytt, mera enat Europa kommer, också efter Giscard d'Estaing-konventet, att ha långt kvar till en fullbordad vision. Storleken, regelverket och, inte minst de inre kostnaderna för sammanhållning är alltså ovissa. Europeiska beslut, inte minst i världspolitiska frågor, är alltså resultatet av ett fortgående spel mellan stater som ogärna släpper sin suveränitet. Det är inte troligt att Bryssel någonsin får samma aktörskapacitet som Washington.

De amerikanska idealen som global makt byggde länge på en internationell rättsordning. Kants ideal om den eviga freden blev också amerikanskt. Både Wilsons fjorton punkter, Kelloggspakten och Atlantdeklarationen citeras. Hobbes föreställningar om allas krig mot alla präglade däremot den europeiska politiken. Franklin D. Roosevelt ställde under kriget frågan vad Frankrike skulle ha ett försvar till om Tyskland krossades. Amerika motarbetade franska och brittiska imperialistiska strävanden. Man kan naturligtvis fråga om dessa attityder speglade en utrikespolitisk ideologi eller syftade till att blidka den starka amerikanska neutralismen (isolationismen). Hur som helst måste ett försvagat eller ödelagt Västeuropa söka skydd hos ett allt mäktigare Amerika.

Kagan ser i de omkastade rollerna en reflex av Amerikas och

Europas relativa styrka. Den svaga vill lita till de kantianska idealen för en ny världsordning med evig fred. Den gör en dygd av nödvändigheten. Endast den starke och självsäkra vågar lita till våld och väpnad makt. Makten blir sin egen legitimering. Men den starka staten tvingas till ett dubbelspel. För Amerika har det med åren blivit naturligt att agera både som världssamvete och som världspolis.

När nya förhållanden skapar motsättningar, är Kagans råd till både amerikaner och européer att anpassa sig till den nya verkligheten. Amerika är hegemonen och behöver egentligen inte mycket stöd från Europa. Det klarar sig ändå. Det nya Europa kan inte bidra till militärstyrka, men som det kan ändå erbjuda ett välsignat mirakel också för hegemonen, ett Europa i fred.

EUROPEISK UPPRUSTNING?

Kagan ser farorna för den transatlantiska situationen i den moraliska spänning som ligger i den nuvarande situationen. Problemet är att Förenta Staterna ibland måste spela enligt reglerna i Hobbes värld, fastän det innebär en kränkning av Europas postmoderna normer. Det måste vägra respektera vissa internationella konventioner som kan inkräkta på dess förmåga att kämpa effektivt. Det måste stödja vapenkontroll, men inte alltid själv underkasta sig den. Det måste leva enligt motstridiga principer (double standard). Och ibland måste det handla ensidigt, inte på grund av passion för unilateralism, utan endast därför att situationen inte ger Förenta staterna något annat val.

Kagan har fäst sig vid att många européer kommit att betrakta Förenta Staterna som lagbrytare, en skurkaktig koloss. Faran ligger i att det uppstår ett främlingskap mellan Förenta Staterna och Europa. Vad borde då ske för att hindra en negativ utveckling? Bäst vore en rimlig

europesk upprustning. Lägg därtill förståelse för den vitala nödvändigheten av ett starkt, dominerande Amerika, för världen och särskilt för Europa.

Uppgiften att bevara det transatlantiska väst ligger inte bara på Europa. Kagan slutar med en rad recept för sitt eget land. Han ser en stark misstro hos sitt eget folk mot Europa. Amerika är dock så starkt att det inte behöver frukta européerna, ens då de erbjuder sin hjälp. Om Förenta Staterna frigör sig från sin fruktan, kan det visa större förståelse för andras moraliska känslor, lite mer av den generositet som karakteriserade amerikansk utrikespolitik under det kalla kriget. Amerika borde visa respekt för multilateralism och lagbunden styrelse. Men det borde också bygga upp ett politiskt kapital som kan utnyttjas i de ögonblick då multilateralism är omöjlig och ensidiga åtgärder nödvändiga. Att vinna

materiellt och moraliskt stöd från vänner och allierade, i synnerhet i Europa, är otvivelaktigt att föredra framför att agera ensam och väcka europeisk ängslan och fientlighet. Amerika har inte visat anständig respekt för mänsklighetens uppfattning.

I början av juni 2003 kunde man notera att Bush och Chirac inte vill låta oenighet kring terroristpolitiken påverka samarbetet i övrigt. Koppla denna dagsnotis till Kagans slutord: Det är kanske inte alltför naivt optimistiskt att tro att litet gemensam förståelse alltså skulle kunna föra ganska långt.

I en demokrati drivs all politik av många krafter. Den mediala bevakningen har korta perspektiv. Motsättningar är alltid medialt säljbara. Lugn och eftertanke är svårare att marknadsföra på demokratins torg. I detta perspektiv kan man efterlysa det inrikespolitiska spelets betydelse för utrikespolitiken, på

båda sidorna av Atlanten. Men det skulle säkert kräva en bok till – minst.

Kagans bok kan läsas som en varning inte bara till fredsvännerna i det postmoderna europeiska paradiset – efter svåra, ofta självförvållade prövningar till slut bortskämda av tryggheten under det stora Amerikas säkerhetsparaply. Den har budskap till demokratierna på båda sidor om Atlanten, och annorstädes.

Nils André (n.andren@swipnet.se) är professor emeritus i statskunskap.

BOKFAKTA

Gideon Ross (red), *America and the World* (Council on Foreign Relations, 2002, 389 s)

Alexander T.J. Lennon (red), *What does the World Want from America?* (The Washington Quarterly, 2002, 209 s).

Robert Kagan, *Paradise & Power* (Atlantic Books, 2003, 104 s).

HISTORIA

Kungen var ett barn av revolutionen

Av Mats Fält

Det var mycket nära att marskalken Bernadotte kommit till Sverige som erövrare och ockupationsmakt i stället för som kronprins och kung.

LITE KONSTIGT är det att det kungahus som svenska rojalister hyllar är ett barn av en revolution. En revolution som bland annat krävde det lokala kungaparets liv. En revolution som följdes av ett kejsardöme som även det uppfattades som de gamla kungahusens ärkefiende. Utan den franske kejsarens

tillåtelse hade Bernadotte knappast kunnat bli kung i Sverige.

Ironierna blir inte färre av att Bernadotte, tvärt emot vad svenskarna väntade sig, kom att driva en antifransk utrikespolitik. Den forne marskalken ville dock inte driva denna linje för hårt. Direkta konfrontationer med franska trupper skulle om möjligt undvikas. För Ber-

nadotte var tronen i Stockholm en stor seger men han ville i det längsta inte ge upp hoppet om att även vara en av de möjliga pretendenterna på makten i Paris efter Napoleons fall.

Kampen om makten i Frankrike efter Napoleons fall 1814 är ett av de många kapitel som avhandlas i Margareta Beckmans nyutkomna "Jean-Baptiste Bernadotte – Från Revolutionssoldat till svensk kronprins". Boken ger en bred bild av Bernadottes karriär och är rikt illustrerad. Allt finns med och upplägget liknar klassiska biografier, texten är lättläst och välskriven. Vad en läsare kan sakna är mer djuplodande analyser av till exempel relationerna till Napoleon och Bernadottes roll i maktspelet runt kejsarens fall. Boken är en utmärkt introduktion till ämnet men räcker inte riktigt till för den som redan kan historiens huvuddrag.

De många franska citaten, tryckta